

Kisebbségi iskolaügy Kárpátalján a Csehszlovák Köztársaság idején (1919–1938)

(II. rész)

BÉLA GABÓDA
MINORITY EDUCATIONAL AFFAIRS DURING THE
CZECHOSLOVAK REPUBLIC (1919–1938) (II. PART)

371(477.87)“1919/1938”
376.7(477.87=945.11)“1919/1938”

Minority educational affair in Sub-Carpathia during the two World Wars. The Czechoslovak Republic's public educational affairs (more important regulations, laws). Teaching societies (associations) in Sub-Carpathia. Direction of educational affairs (educational districts). Nursery schools and national schools. Higher elementary schools. High schools. The history of the Hungarian Grammar School in Berehovo during the Czechoslovak Republic. Vocational schools. Hungarian children in foreign schools. Educational network of the city.

2.5. A polgári iskolák

Csehszlovákiában a polgári iskolák fontos szerepet tölthettek be. Mindenki számára hozzáférhetőek voltak, és így hatalmas méretekben terjesztették a műveltséget és a polgárisodást. A polgári iskolák segítettek elő az iparosodást és a kereskedelmi élet megélénkülését. Jó műveltségű és jó felfogású egyéneket neveltek a falu és a kis politikában mozgó közélet számára. A polgári iskolákban tandíj nem volt. Minden iskola mellett, melynek legalább 400 tanulója volt, polgári iskolát létesítettek, éspe dig fiúk és lányok számára külön-külön, szükség esetén koedukációs alapon (1919. évi 189. tc.) Ebbe a polgári iskolába 4 km-es körzetből kellett felvenni a tanulókat, ha egy osztályban a tanulók száma a nyolcvanot meg nem haladja (vö. 2. 2.).

Kétségtelen, hogy a polgári iskolák nemcsak az államnak, hanem a nemzetiségeknek is sokat jelentettek. Növendékei, akik sokkal nagyobb iskola-ismeretanyagba kaptak bepillantást, öntudatos polgárok lettek, akik ismerték állami kötelességeiket, de jogaikat is. A szabad pályákon elhelyezkedve nagy nyereségei lettek a nemzeti mozgalmaknak. Emelkedtek társadalmilag is, s munkájukkal nagy területeket hódítottak el a csehszlovák ipar elől. A németek ki is használták ezt a lehetőséget, és mindenfelé kiépítették a polgári iskoláikat.

A magyarság nem volt ilyen jó helyzetben. A csehszlovák kormányzat nem akarta, hogy a magyarság széles rétegei az elemi iskola szintjénél nagyobb műveltségre tegyenek szert, és ezért akadályozta a magyar polgári iskolák létesítését, és főleg szlovák iskolákat helyezett el a magyar vidékeken.

A polgári iskolák statisztikája a következő (1919–1920): a magyar és német kisebbségre nézve szintén kedvezőtlen képet mutat. Szlovenszkon 520 polgári iskolai osztály közül csak 107 magyar vagy német (21%), a Ruténföldön pedig 40 közül 9 magyar tanítási nyelvű, pedig a cseh impérium alá került volt magyar területeken a magyarok (31,3%) és a németek (7,4%) együttvéve a lakosság 38,7%-át teszik ki.¹¹

Az 1921/1922-es tanévben, Szlovákiában 18 magyar tannyelvű polgári iskola volt, ebből 2 állami, 4 községi, 5 római katolikus, 2 evangélikus, 3 izraelita, 2 pedig magániskola. A magyar polgári iskolákat összesen 3790 tanuló látogatta. A 18 magyar tannyelvű iskola mellett azonban működött még egy szlovák–magyar állami, valamint egy német–magyar községi polgári iskola is (*Národní školy v republice Československé dle stavu 31. prosince 1921*. Československá statistika. Svazek 6. Praha, 1923).

A vidéki központokban nem épült magyar iskola, így a magyar gyermekek, akik ipari pályára szándékoztak menni, a szlovákba kényszerültek. 1934-ben csak 12, 1935-ben szintén 12 magyar polgári iskola volt. Mind a tizenkettő Szlovákia területén működött, úgyhogy a kárpátaljai magyarság nem rendelkezett önálló magyar polgári iskolával. Ugyanakkor a csehszlovákoknál 1469, a németeknél 446, a ruténoknál 15, a néhány ezernyi lengyelt kitevő népcsoportnál 11 polgári iskola működött¹² (Vájlók 1939).

A polgári iskolázás különben az egész Felvidéken nagyon elmaradt a történelmi országrészekhez képest. Az 1933/1934-es tanévben Csehországban 1902 polgári iskola működött 367 913 tanulóval, Morvaországban 627 polgári iskola 107 130 tanulóval, Szlovákiában 162 polgári iskola 44 876 tanulóval és Kárpátalján mindössze 18 polgári iskola 8876 tanulóval (Vájlók 1939).

A magyar iskolahálózat ritkasága még jobban rontotta a lakossághoz mért arányt. Csehországban minden 6490 lakosra esett polgári iskola, Morvaországban minden 5671-re, Szlovákiában csak minden 20 560-ra és Kárpátalján minden 40 333-ra (Vájlók 1939).

1937-ben 25-re emelkedett a Felvidéken a magyar polgári iskolák száma, ami azonban a többi nemzetekhez hasonlítva még mindig kevés volt. Ebben az évben a cseheknek 1587, a németeknek 457 polgári iskolájuk volt.

1938-ban Kárpátalján már 44 polgári iskola működött, s ezek közül 20 cseh tannyelvű volt. A kormány a kárpátontúli ruszinok tömeges elcsehesítésére használta fel ezeket. Ezer ruszin lakosra tíz polgári iskolai tanuló jutott, ugyanannyi csehre viszont 100.¹³ Kárpátalján 1938-ben a 24 ruszin (ukrán) tannyelvű polgári iskola mellett mindössze egy magyar polgári iskola volt. Az egyetlen állami polgári iskola Beregszászon működött, s az impériumváltozáskor még teljesen magyar tannyelvű volt, az 1930/1931-es tanévtől kezdve azonban már párhuzamos magyar, illetve ruszin osztályokkal oktatott. Az utóbbihoz hasonló volt a helyzet Munkácson, ahol már az 1920/1921-es tanévtől – csakúgy, mint ez időtől az ungvári állami polgáriban – párhuzamos magyar, illetve ruszin osztályokban tanultak a kárpátaljai fiatalok (Botlik–Dupka 1991).

A polgári iskolák 1933. évi Kárpátaljai statisztikájának elemzése a következő képet tárja elénk: az 1520 magyar nemzetiségű polgári iskolás közül csak 720 tanuló a meglévő 23 osztályban a 212 zsidó nemzetiségű diákkal együtt. 820 tanuló a ruszin és csehszlovák polgári iskolákban keresi boldogulását (Veres–Popovics 1999).

Egyébként a magyar polgáristák száma tekintélyes volt a Felvidéken és Kárpátalján. A polgáristák száma 1932-ben 5706, 1933-ban 7154, 1934-ben 7914, 1935-ben 8018, 1936-ban 8098, 1937-ben 7982. A magyar polgári iskolákban 1937-ben 139 osztály volt. A 25 iskola közül 17-ben működött a negyedik osztály is mint továbbképző tanfolyam (Vájlók 1939).

A magyar polgári iskolázás fejletlensége egyik fő sérelme volt a kisebbségi magyarságnak. Az igazságos részesedés, a népi szükséglet alapján ugyanis közel száz iskola illette volna meg a magyarságot a Felvidéken és Kárpátalján.

2.6. A középiskolák

A magyar középiskolai viszonyok állandó vitapontjait képezték a csehszlovákiai magyar ellenzéki politikának. Ennek a kérdésnek a megoldását sürgette leginkább a magyarság, ugyanakkor itt hallgatták agyon a hatóságok a legkifejezettebben a magyar követeléseket.

Szlovenszón 38 csehszlovák gimnáziummal szemben 8 középiskolával rendelkezett a magyarság. A nyolc közül hét állami volt és egy magán. Az államiak közül önálló intézetként szerepelt négy, magyar tagozatként a szlovák intézet mellett három. Önálló középiskola működött Pozsonyban, Kassán, Ipolyságon, Rimaszombaton és Komáromban (magán). A magyar tagozatok az érsekújvári, losonci és beregszászi szlovák, illetve rutén anyaintézethez kapcsolódtak.

Az intézetek vezetése, a komáromi magángimnázium kivételével, szlovák vezetés alatt állott. Magyar igazgató és tanulmányi felügyelő egyetlen intézet vagy tanügyi terület élére sem kerülhetett (Vájlók 1939).

A nyolc középiskola nem tudta kielégíteni a magyarság kulturális szükségleteit. Nem felelt meg a gimnáziumok földrajzi fekvése sem a sávszerűen fekvő magyarság igényeinek, mert nagy területek maradtak középiskola nélkül. Léván, Rozsnyón és Ungváron pedig egyáltalán nem volt magyar középiskola. Léva és Rozsnyó állandóan kilincselte a magyar középiskoláért, pozitív ígérethez azonban csak 1938 őszén jutottak. A csehszlovák hatóságok már orvosolni sem tudták ezt a sérelmet. A magyar gimnázium felállítása csak a visszacsatolással történt meg.

A nyolc gimnáziumnak – köztük a beregszászinak is – hatalmas vonzaskörzetből kellett felvennie a tanulókat. A nagy érdeklődéssel szemben azonban tehetetlenül állt, mert nem voltak meg a fizikai lehetőségei a jelentkezők felvételére. A magyar gimnáziumok épülete és költségvetése kicsi volt, és engedélyt sem kapott a fejlesztésre. Jellemző adat, hogy míg Csehországban 46 000, addig Kárpátalján 86 000 lakosra jutott egy középiskola (Kemény 1939).

A középiskolai viszonyok láttán sok szülő felmentve érezte magát a nemzeti kötelesség alól, és nem támogatta a magyar iskolát. Kárpátalján 1931-ben a középiskolások közül 741 diák vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ám közülük 373 járt csupán magyar tannyelvű tanintézetbe, 368-an pedig más tannyelvű iskolát látogattak (Veres–Popovics 1999).

A diákság száma csak lassan emelkedett, és sohasem ért el arra a szintre, ahová kellett volna. Kassán pl. az épülettől sokan visszariadtak, és nem iratkoztak be a magyar iskolába. 1938-ban a 627 növendéket osztályokra bontva kellett széthelyezni a városban, mert a törzsinintézetben nem volt hely. Pozsonyban sok szülő inkább német gimnáziumba íratta gyermekét, másutt szlovákba. Nagy zsúfoltság volt a magyar szellemű komáromi bencés gimnáziumban is. A legtöbb beiratkozó 1937-ben volt, amikor a magyar gimnáziumokban 578 gyerek jelentkezett az első osztályba (Vájlók 1939).

A középiskolás tanulók száma fokozatosan emelkedett, elsősorban a falusi nép jóvoltából. A falusi embernek még eszébe sem jutott az, hogy gyerekeit más iskolába is adhatja, mint magyarba. 1933-ban pl. a középiskolai tanulók létszámának felét a falusiak tették ki. Az 1961 városival szemben 1640 volt a falusi tanuló. 712 tanuló kosztos helyen lakott, 69 internátusban, 869 pedig beutazó volt. 1927-től létszámemelkedést tapasztalunk: 1927/1928-ban 3109, 1928/1929-ben 2990, 1929/1930-ban 3006, 1931/1932-ben 3449, 1932/1933-ban 3526, 1933/1934-ben 3793, 1934/1935-ben 3828 tanulót regisztrálhatunk. Az 1936/1937-es és az 1937/1938-as tanév elején a magyar diákok száma elérte az ötezret¹⁴ (Vájlók 1939).

A Beregszászi Gimnáziumban az 1931/1932-es tanévben, ahol párhuzamos magyar tannyelvű osztályok voltak, 12 osztályban 17 tanár vezetésével 461 magyar nemzetiségű diák tanult, a ruszin tagozaton 8 osztályban 17 tanár vezetésével 160 diákot oktattak (Veres–Popovics 1999).

Míg az összes nyolc tanintézetben az 1934/1935-ös tanévben 3831 tanuló tanult, addig ebből Beregszászban 567 növendéket tanítottak (*Kárpáti Magyar Hírlap*, 1936. június 14.).

Az új társadalom kialakulását jelzi a szülők társadalmi helyzete is. A hat gimnáziumban (Komárom és Rimaszombat az 1932/1933-as tanévben nem közöl ilyen kimutatást) 854 iparos, 504 földműves, 983 értelmiségi, 178 altiszt és munkás, 267 magánzó gyermeke tanul. Jellegzetes Érsekújvár, Losonc és Beregszász szülői társadalmának a szociográfiája is: itt 448 kereskedő, 262 földműves, 461 hivatalnok, 1 katonaiavidíjas, 91 munkás és altiszt, valamint 70 magánzó gyermeke tanul.

A szülők szerény anyagi helyzetére utal a tandíj- és illetékfizetés, illetve az ezek alóli felmentés. A hét állami intézetben a közel négyezer diák 2000 pengő beíratási díjat fizetett, beleszámítva az illetéket is. A nyolc intézetben a diákok mindössze 80 000 pengő tandíjat fizettek progresszív fizetés mellett. A tanulók 61,35%-a tandíjmentességet élvezett. Az egyes intézetek tandíjmentességi átlagszáma: Komárom 31,25%, Kassa 58,33%, Pozsony 61,91%, Beregszász 79,23%, Ipolyság 66,81%, Losonc 67,77%, Rimaszombat 69,55%, Érsekújvár 73,00% (Vájlók 1939).

A gimnáziumok mellett segítőegyletek működtek. Különösen nagy összeget fordított a szegény gyermekek megsegítésére Komárom. Az 1932/1933-as tanévben Losonc 10 432, Kassa 12 000, Beregszász 7850, Érsekújvár 6611 koronát adott ilyen célra. A Rimaszombati menzán 35, a komáromin 44, az ipolyságin 15 és a beregszászin 30 tanulót tartottak.

Nagyon sokat segítettek a diákság sorsán az ösztöndíjak és pénzsegélyek is. Ez városonként az 1932/1933-as tanévben így oszlott meg: Kassa 10 624, Pozsony 7275, Érsekújvár 5425, Komárom 19 100, Ipolyság 3450, Losonc 3900, Rimaszombat 4711 és Beregszász 1150 csehszlovák korona (Vájlók 1939). Tehát a legtöbb tandíjmentes Kárpátalján volt, viszont itt volt a legkevesebb ösztöndíjas tanuló is.

1938-ban Kárpátalján kilenc gimnázium működött, ebből 5 cseh tannyelvű, 4 rutén és 1 magyar–rutén volt (Beregszászban). A statisztikai adatok szerint itt is megnyilvánul a csehszlovák kormány elnemzetietlenítési politikája: 450 000 rutén (ukrán) lakosra 4 gimnázium, a területen élő 34 000 csehre öt gimnázium, a több mint 100 000 magyarra 1 gimnázium jutott.¹⁵

2.6.1. A Beregszászi Magyar Gimnázium a csehszlovák uralom idején

Az iskola története (1918–1938):¹⁶

a) A békeszerződésig

Az iskola történetének egyik legválságosabb időszaka az 1918/1919-es és 1919/1920-as tanév volt. Az intézetnek igen nehéz volt beilleszkednie az új államalakulatba. Ezt a korszakot az „audiatur et altera pars” elve alapján tisztábban látjuk akkor, ha a hivatalos csehszlovák adatok mellett elolvassuk a Tarpán létesült Beregszászi Gimnázium évkönyveit is.

Az 1918/1919-es tanévet a rendes időben kezdték meg, de már október 2-án beszüntették a tanítást a városban fellépett spanyolnátha miatt. A kényszerszünet 1919. január 2-áig tartott. Közben megjöttek a katonatanárok is a háborúból, és szolgálatba léptek. A tanári kar létszáma így elérte a békebeli létszámot.

1919. március végén a Tanácskormány Schürger Ferenc igazgatót szabadságotra, s dr. Móczár József tanárt bízta meg az intézet vezetésével. Móczárt május 14-én az időközben bevonult románok internálták. A román katonai parancsnokság Schürgert visszahelyezte igazgatói állásába.

A húsvéti szünetet május 19-ig kellett kitolni, mert a politikai események, valamint a közlekedés szüneteltetése miatt a vidéki tanulók nem járhattak be. Május 19-én ismét elkezdődött a tanítás három óvodában és az egyik elemi iskolában, mivel a megszálló román katonaságot a városi hatóság a gimnázium épületében helyezte el.

Az osztályvizsgák június végén voltak, a szóbeli érettségi vizsgák június 30-án és július 1-jén. Így a tanítási idő alig tett ki öt és fél hónapot.

A románok kivonulása után, 1919 júliusában Beregszászt és környékét cseh csapatok szállták meg. Július 23-án az igazgató, Schürger Ferenc és az ott maradt tanárok a vármegyeházán több tisztviselővel együtt szóbeli fogadalmat tettek a Csehszlovák Köztársaságnak. A régi tisztviselők közül sokan megtagadták az eskütételt, s emiatt állami állást később sem vállalhattak.

Kassa cseh megszállása miatt a tankerületi főigazgatósággal a kapcsolat megszűnt, s a főigazgatói jogkörbe tartozó ügyeket egy 1919. évi miniszteri rendelet alapján az igazgató intézte. Később a minisztériummal is megszakadt a kapcsolat, és ezért az igazgató az ügyeket önállóan intézte, a szóbeli érettségén is az igazgató elnökölt.

Tanév végén vizsgát tett 398 nyilvános tanuló és 51 magántanuló, összesen 449. Az iskola létszáma fennállása óta ebben és a megelőző tanévben volt a legmagasabb.

Az 1919/1920-as tanév nem kezdődhetett meg rendesen. A könyvtárak és a szertárak nagy kárt szenvedtek, a román csapatok kivonulása után az iskolai berendezések is meg voltak rongálva. Először a tantermeket és a folyosókat kellett rendbe hozni.

Az előző évi létszámot jelentősen meghaladva 491 nyilvános és 37 magántanuló iratkozott be. A rendes tanítás azonban csak néhány napig tartott. Az ungvári polgári közigazgatás tanügyi referátusa akkor vette át az autonóm Podkárpatzská Rusz

tanügyét. Az intézetre átmenetileg nehéz idők vártak. Az első nehéz ügy az írásos fogadalom letétele volt. Ezzel a tanügyi referátus Aliszkevecs Andrást, az új igazgatót bízta meg.

Az iskolát az új igazgató 1919. december 20–22-én vette át. A jelenlevő 17 tanár közül csak a román internálásból visszatért dr. Móczár József tette le a fogadalmat. A tanítás megkezdéséről szó sem lehetett. A januári tárgyalások sem vezettek eredményre. A tanügyi referátus a megüresedett tanári állásokra pályázatot hirdetett, és csakhamar új tanárokat nevezett ki. A tanárok egy része Magyarországról emigrált a Tanácsköztársaság bukása után az új államba, Csehszlovákiába.

Március közepén a még ősszel beiratkozott tanulókat felszólították, hogy jelentkezzenek, mivel kezdődik a tanítás. A hónap második felében a kinevezett tanároknak csak a fele kezdett tanítani, mert a másik fele nem tett esküt. A tanítás a magyar tanterv szerint folyt, mivel mindenki úgy vélte, a trianoni döntés csak átmeneti jellegű.

A szülők és a tanulók az iskolával szemben tartózkodóak voltak, várakozó állápontra helyezkedtek. Bizalmatlanok voltak vagy féltek. Ezért az igazgatóság dr. Beszkid Sándor tanügyi referenssel abban egyezett meg, hogy 1920. március 22-én csak a VII. és VIII. osztályban indul meg a tanítás a magyar diákok számára.

Tanárhiány miatt azonban csak a VIII. osztályban volt a tanév végéig rendes tanítás. A IV. és VII. osztályok számára májusban és júniusban előkészítő tanfolyamot tartottak. A tanév elején beiratkozott tanulók közül csak 203-an kaptak bizonyítványt, többségük magántanulóként.

Kihelyezett intézmény Tarpán

A Beregszászi Főgimnázium 1919/1920-as tanévét kétszer nyitották meg. Először 1919. szeptember elején Beregszászon, másodszer 1920. május közepén Tarpán. A beregszászi tanítás egy hétig sem tartott, mert a cseh zsupán (megyefőnök) az iskola működését szeptember második felében beszüntette. A tanulók a Himnuszt énekelve hagyták el iskolát.

Október végén a cseh zsupán felhívta a tanári kart, hogy tegye le a tanároknak előírt fogadalmat, amire a tanári kar egyetlen tagja sem vállalkozott. December 19-én megjelent az iskolában Aliszkevecs András, bemutatkozott mint a gimnázium új igazgatója, és az addigi igazgatót, Schürger Ferencet felszólította az iskola átadására, valamint felkérte arra, hogy másnapra a tanári kart hívja össze. Aliszkevecs egyenként szólította fel a tanárokat a fogadalom letételére, a fogadalmat azonban egyedül dr. Móczár József tette le. A többi tanár megkapta a már december 14-én Ungváron kelt elbocsátó iratot.

A tanárok az elbocsátást nem fogták fel tragikusan, mert nem tudták elhinni, hogy a színmagyar Beregszász, melynek környéke is színmagyar volt, csehszlovák fennhatóság alá kerüljön. A többségük elhatározta, hogy még egy kísérletet tesz a magyar gyerekek, a magyar kultúra érdekében. 1920. január 20-án beadványt írtak az ungvári kormányzóságnak, kijelentve, hogy az iskola tanulói ifjúságának érdekében a magyar békeszerződés ratifikálásáig hajlandók iskolai munkájukat lelkiismeretesen, pontosan végezni, és kötelezőnek tartják magukra nézve azt a fogadalmat, melyet 1919. július 23-án – kettő kivételével – az összes otthon levő beregszászi

tisztviselő lett, és amely fogadalom alapján a törvényszéki bírák és tanárok, tanítók kivételével még valamennyi tisztviselő működik. Erre a beadványra választ nem kaptak.

A csehek a tanárok fizetését 1920. február végén beszüntették, így megélhetésük bizonytalanra vált. Éppen ezért szívesen teljesítették a tehetősebb szülőknek azt a kérését, hogy gyermeküket magánúton oktassák. Ez az oktatás zavartalanul folyt 1920. április 18-ig. E napon a csehek letartóztatták Schürger Ferenc volt igazgatót, Huszár Frigyes és Scher Ernő tanárt, és másnap elszállították őket Ungvárra. (Itt a várbán tartották fogva a politikai foglyokat.) 9 hét elteltével, minden kihallgatás nélkül hazaengedték őket. 1920. április 18-án a csehek le akarták tartóztatni Telkes Sándor tanárt is. Ez azonban nem sikerült, mert ő ezen a napon átment Bereg megye magyar területére, a mároki tanyára, hogy ott a magyar alispántól, dr. Gulácsy Istvántól átvegye azokat az utasításokat, melyeket az alispán a magánúton tanított diákok levizsgáztatására vonatkozóan a középiskolai ügyosztály főnökétől Budapesten kapott.

Amikor Telkes Sándor estefelé vissza akart térni Beregszászra, a határ előtt értesült az ellene kiadott elfogatási parancsról Kreiger Kornél tanártársától, aki azt is közölte vele, hogy az elfogatás elöl többen Magyarországra szöktek. Telkes nem tért haza, és másnap már négy beregszászi tanár volt együtt: Telkes Sándor, Szász József, Kreiger Kornél és a márciusban kiment dr. Deák János.

Hosszú eszmecsere után elhatározták, hogy ha lehetséges, ők is – a Beregszászról elmenekült hivatalok mintájára – mint beregszászi magyar királyi állami főgimnázium folytatják működésüket. Ezt az elhatározásukat előbb élőszóban, majd április 21-én levélben közölték Telkes Sándor magyar alispánnal, és arra kérték, hogy – ha ő is közérdekűnek tartja az iskola megnyitását – a tanári kart ebben a törekvésében támogassa.

Dr. Gulácsy István még aznap felhívással fordult a csonka Bereg vármegye lakosságához, és ebben kifejtette, hogy az iskola megnyitása esetén a tanulók elhelyezése és élelmezése a lakosság áldozatkészsége nélkül lehetetlen. Megindult a gyűjtés. Tíz nap múlva a mozgalom már meghozta az eredményt. Május 3-án jelentették ezt a felsőbb tanügyi hatóságnak, és kérték, hogy Tarpán megnyithassák az iskolát. Május 14-én megkapták a középiskolai ügyosztály főnökének, dr. Vizsota Gyulának a szóbeli engedélyét a megnyitásra.

Az iskola elhelyezésére nézve időközben a tanárok megegyeztek Bereg megye tanfelügyelőjével, Szentpétery Endrével. Ő a kulturális cél érdekében a legnagyobb készséggel átengedte a községi elemi iskola négy tantermét. Amint az engedély az iskola megnyitására megérkezett, a Tarpán lévő tanárok május 15-én összegyűltek, és elkezdték a megnyitási előkészületeket. A tanévnyitót május 19-én tartották, és ezen a napon megkezdődött a tanítás is. A tanévet augusztus 4-én fejezték be. Augusztus 8-án volt a tanévzáró ünnepély a református templomban. Augusztus 9–11-én vizsgáztak a magántanulók, ugyanakkor voltak az érettségi írásbelik, majd augusztus 17-én, 18-án és 19-én a szóbeli vizsgák.

A tanulók létszáma így alakult: felvettek 189 nyilvános és 48 magántanulót, összesen 237-et. A nyilvános tanulók közül önként kimaradt 7, magántanuló lett 3. Egy magántanulót a csehek elfogtak, s ellene kémkedés és hazaárulás miatt eljárást indítottak, így nem vizsgázhatott. Vizsgát tett 179 nyilvános és 50 magántanu-

lő, összesen 229. A vizsgázottak közül 179 nem magyarországi volt. Anyanyelve: valamennyinek magyar. Nyelvismerete: csak magyarul beszél 214, németül is 13, ruténul is 2. Vallási megoszlás: római katolikus 49, görög katolikus 14, református 94, evangélikus 1, izraelita 71. Beregszászi volt 122, Bereg megyei 87, más megyéből való 20.

A tarpai tagozat tanári kara az 1920-ban befejezett tanévben: Telkes Sándor igazgatóhelyettes, Bellus Károly, Besse Gyula, dr. Deák János, Haba Ferenc, Kreiger Kornél, Szász József, Szútor Zoltán, Törös Béla, Úr Márton. Előzőleg mindnyájan Beregszászon tanítottak.

Az 1920/1921-es tanév folyamán az iskolához került: Bánszky Tamás, Nagy Balázs és Révfy Zoltán, a szabadkai városi főgimnázium menekült tanára. A tanév elején szolgáltra jelentkezett Hensch Béla, aki az előző évben Beregszászon élt. Ugyancsak Tarpára került Fejes Zoltán, aki 1920 áprilisában Beregszászról eltávozott, s mivel oda visszatérni nem tudott, a nyári szünetig a kunszentmiklósi református főgimnáziumban tanított.

Az 1920/1921-es tanév ünnepélyes megnyitása szeptember 4-én zajlott le, a rendes tanítás szeptember 6-án kezdődött. November 1-jén már téli szünetre mentek a tanulók. A tavaszi tanítás április 1-jén kezdődött, és a felettes hatóság rendelkezésére július 16-án ért végett. A 8. osztályos tanulók évi vizsgái június 30-án és július első négy napján voltak, a többi osztályban az év végi összefoglalók és magánvizsgák július 13–23. között folytak le. A tanévzáró ünnepséget július 24-én tartották a református templomban.

Ebben a tanévben a minisztérium az iskolát a Miskolcra menekült kassai tankezületből a debreceni tankerületbe osztotta be. A tankerület főigazgatója, Ady Lajos, május 24–25-én látogatta meg az iskolát.

A tanulmányi eredmény: „... csak a létszám 20 százaléka bukott meg (az még jónak mondható!).”

Az iskola hivatalos elnevezése: A Tarpán működő Beregszászi M. Kir. Állami Főgimnázium.

A közoktatásügyi kormányzat az iskolát – jobb elhelyezés végett – 1921. augusztus végén Tarpáról Fehérgyarmatra költöztette. Ekkor már a tanulók lakóhely szerinti összetétele jelentősen módosult: csehszlovák területről való volt 25, román területről 5, Ausztriából 1 tanuló.

A tanári kar kibővült a kecskeméti Páti Ferencsel, a tordai Sebők Samuval, a ballassagyarmati Takó Jánossal, továbbá néhány hónapra dr. Horváth Endrével. Ennek ellenére, mások betegsége vagy távozása miatt, az intézet állandó tanárhiánnyal küszködött. Az 1922/1923-as iskolai évben a tanári kart erősítette a reaktivált Táp-lányi János.

Az 1922/1923-as tanévben Beregszászból már egyetlen tanulója sem volt az iskolának, a környékről is csak 5. Az iskola elnevezése: A Fehérgyarmaton működő Beregszászi M. Kir. Állami Főgimnázium.

A ruszin tagozat megszervezése Beregszászon

Az užhorodi (ungvári) iskolai ügyosztály 1919 decemberében – a prágai iskolaügyi minisztérium határozata alapján – elrendelte, „hogy a magyar gimnázium mellett ru-

szin gimnáziumot és internátust létesítenek Beregszászon”. Aliszkevecs Andrást nevezte ki igazgatónak (előzőleg a przemysli ukrán gimnázium igazgatója volt), az internátus ideiglenes igazgatójának Bacsinszky Emilt. Aliszkevecs 1919. december 20–22-én vette át az iskolát (lásd: Kihelyezett intézmény Tarpán).

1920. január második felében két ukrán tanár elutazott a Beregszász–Ilosva–Dolha vasútvonal melletti falvakba, hogy ott tanulókat toborozzon. Tevékenységük két hétig tartott. Nagyobb gyűlés január 28-án Ilosván, 29-én Dolhán volt. Munkájukat a munkácsi és a beregszászi zsupán ajánlólevéllel segítette. Segítségük kaptak még a papoktól, a tanítóktól, a bíróktól és a katonaságtól. A toborzás így is nehezen ment.

A ruszin gimnázium ünnepélyes megnyitására 1920. február 10-én került sor a görög katolikus templomban istentisztelettel. Az erős havazás miatt csak 16 tanuló jelent meg. A templomban Krajcsik Emil beszélt, az iskolában Aliszkevecs, dr. Licht zsupán és a dolhai iskolaigazgató. Este a zsupáni hivatal nagytermében koncert volt. Ennek bevételét (2344 cseh koronát) az internátus javára fordították. A ruszin gimnáziumba 12 beregszászi tanuló iratkozott be (A ruszin és a magyar tagozat részletes statisztikai adatait lásd a Melléklet 2-ben, 2.1–2.4. táblázat).

Nem érdektelen számunkra, hogy milyen nyelven jelentek meg az évkönyvek. Az 1919/1920-as, 1920/1921-es és 1921/1922-es tanévben a magyar osztályokról külön magyarul. Az 1922/1923-as, 1923/1924-es és 1924/1925-ös tanévben közös évkönyvet adtak ki. Ezekben nagyon kevés a magyar szöveg, az is ukrán szövegekbe ékelten. Az 1925/1926-os tanévtől kezdve is közös az évkönyv, de a magyar osztályokról külön részben írnak, kivéve az 1928/1929-es és 1929/1930-as tanévet. Ezekben az egyes tárgykörökön belül ukrán és magyar szöveg van. Csak ukrán nyelvű fejezetek is találhatóak.

b) A békeszerződés után

Az 1920/1921-es tanév – valószínűleg – a békeszerződés ratifikálása folytán sokkal jobb előjelek és körülmények között kezdődött. A tantestület kiegészült és úgy dolgozott, mint normális időkben, amit a tanügyi referens a május 17–18-án tartott látogatása alkalmával meg is állapított.

Mivel Aliszkevecs András igazgató a ruszin gimnáziumot is vezette, s így nem tudta magát egészen a magyar reálgimnáziumnak szentelni, előterjesztésére a tanügyi referátus a magyar intézet pedagógiai vezetőjévé dr. Móczár Józsefet nevezte ki.

Az új tanárok többsége Magyarországról emigrált, négyen a régi tanárok közül is visszakerültek az iskolába. A tarpai tanulók egy része is visszatért, noha csak a tanügyi referátus engedélyével tehettek felvételi vizsgát, egy 1921. március 29-én kelt rendelet értelmében ugyanis a Tarpára átiratkozott diákokat Kárpátalja valamennyi középiskolájából kizárták. Így a tanulók létszáma 365-re növekedett.

A ruszin tagozaton ukrán emigrált tanárok tanítottak. A magyar osztályok voltak az A, a ruszinok a B osztályok.

Az 1921/1922-es tanévben az intézet működése még rendszeresebb volt, mint az előző évben, a külső körülmények is normálisan alakultak. Az addigi klasszikus gimnázium azonban fokozatosan reálgimnáziummá alakult át. A tanulók létszáma növekedett (427), az I. és II. évfolyamban párhuzamos osztályt nyitottak.

Aliszkevincs Andrást az 1921/1922-es tanév végén Ungvárra helyezték át, ezért az iskola igazgatását Grigássy Mihály volt ungvári polgári iskolai igazgató vette át. Ez a változás rossz következményekkel járt. Aliszkevincs idejében fegyelem volt a gimnáziumban, Grigássy igazgatása alatt erkölcsi süllyedés és áldatlan harc következett be. Az erkölcsök és a legelemibb neveléstani elvek melletti kiállás az ifjúságot védő tanárookra nézve kellemetlen következményekkel járt. Hármukat elbocsátották, a negyediket pedig mindenféle rágalommal és vádakkal illették. Grigássy idejében sok minden megváltozott a magyar tagozat hátrányára. A magyar osztályok eddigi önállóságát megszüntette, miután a tanügyi referátussal visszavonatta dr. Móczár Józsefnek a magyar tagozat vezetésére kapott megbízatását. A tanári értekezletet közösen tartották a ruszin tagozattal. Ezekon a német nyelv szerepelt összekötő nyelvként, hogy a tanárok megértsék egymást. A másik változtatás az volt, hogy a magyar osztályok lettek a B osztályok, ami azt jelentette, hogy az addigi magyar tannyelvű reál-gimnázium, amelyben ruszin párhuzamos osztályok voltak, ruszin reál-gimnázium lett magyar párhuzamos osztályokkal. Megszüntették a magyar tagozat párhuzamos osztályait is.

Végül is Grigássy Mihályt a sok panasz miatt 1927. január 30-án felfüggesztették állásából, és dr. Lopour József cseh tanárt bízták meg az intézet vezetésével.

Lopour József igazgatása alatt a magyar tagozat a húszévi csehszlovák uralom legjobb időszakát élte át. Cseh ember léte magyarbarát volt, és iskolapolitikája a magyar tagozatot minden téren előnyben részesítette a ruszinnal szemben, ellentétben Grigássyval, aki az egész világot ruszinnak szerette volna látni. Emiatt Lopourt az ukránok többször feljelentették az iskolaügyi minisztériumban. Több intézkedése igen hasznos volt. A magyar tagozat párhuzamos osztályait újra megnyitotta. A magyar és ruszin tagozat tanári értekezleteit ismét külön-külön tartotta. Megkezdte a szertárak és könyvtárak gyarapítását. Itt főképpen az ifjúsági könyvtárat kell kiemelni. A gimnáziumban elszállásolt román katonák, majd a megszállás első éveiben a ruszin diákok széthordták az ifjúsági könyvtár értékeiből a részét, s így annak több mint fele odaveszett. Az ifjúsági könyvtár Lopour alatt gyarapodni kezdett, miután a törvény szerint az arra fordítandó összeget rendelkezésre bocsátotta. Az Ungvári és Munkácsi Reál-gimnázium magyar osztályainak megszűnésével onnan is több ezer könyvet kapott az intézet az ifjúsági könyvtár részére.

Lopour életre hívta a magyar szegény tanulókat segítő egyesületet. A város egész társadalmát bevonta a segítő akcióba. Ez az egyesület a szegény tanulókat nemcsak tankönyvekkel látta el, hanem téli ruhával és tízóraival is. Tízévi működése alatt 111 558 koronát fordított erre a célra. Ez az egyesület a reál-gimnázium legfontosabb intézményének bizonyult. Munkájában a tanári kar minden tagja tevékenyen részt vett.

A ruszin internátus, amely még Grigássy idejében a gimnázium épületébe költözött – mivel a megyeháza, ahol addig volt elhelyezve, leégett – fokozatosan megszűnt, s ez által több tanterem felszabadult.

A magyar internátus alapítására az előkészületek már régóta folyamatban voltak. A város társadalmában tudatosult, hogy a magyar falvak legkiválóbb gyermekeinek taníttatásához elhelyezésükről és ellátásukról is gondoskodni kell, s kötelességének érezte, hogy az ügyet adakozással is támogassa. Az internátus 1931 szeptemberében kezdte meg működését, egyelőre egy kisebb épületben, melyet Sterbán An-

na nyugalmazott tanítónő ajándékozott e célra. Az új épület, amely teljesen a magyar társadalom adakozásából épült fel, az 1936/1937-es tanév elején nyílt meg. A magyar internátus létesítését Lopour József is támogatta.

Az 1931/1932-es tanévben megkezdte működését a magyar ifjúsági önképző kör is Román József tanár vezetésével.

Ebben az időben a tanári kar is jelentős átalakuláson ment át, hiszen megjelentek azok a fiatal magyar tanárok, akik már csehszlovák egyetemeken – Prágában, Pozsonyban – végezték tanulmányaikat.

Az 1936/1937-es tanévben Lopour helyére, akit Prágába helyeztek át, Lukovics Antalt nevezték ki igazgatónak, aki korábban a huszti reálgimnázium igazgatóhelyettese volt.

Alig távozott el Lopour, máris kitört a kulturális harc a jobb- és baloldal között. Súlyosbította a helyzetet, hogy az ifjúság is két pártra szakadt. Lukovics a nehézségekkel nem tudott megbirkózni. A körültekintő igazgatáshoz szükséges tehetségnek nem volt a birtokában. Az önképzőkörben is kirobbant az elvek harca. Ezt a harcot hivatalos vizsgálatok és csendőri nyomozások tarkították, teljesen felforgatva az intézet életét és a tanítás nyugodt menetét. Az állam iránti hűtlenség vádjával több diákot őrizetbe is vettek.

1938 elején Beregszász város kormánypárti tanácsstagjai akciót indítottak, hogy a minisztérium önállósítsa a reálgimnázium magyar tagozatát, mert – amint felterjesztésükben írták – fontos, hogy az állam már az iskola titulussal is igazolja kifelé, hogy teljes mértékben kielégíti a magyar kisebbség kulturális és nyelvi igényeit. A minisztérium – az önállóság elodázására – Kontros Endre ungvári tanár személyében magyar embert nevezett ki a gimnázium igazgatójává. Kontros az intézet élén maradt 1939. szeptember 1-jéig.

Az új igazgató hozzáállott a rend és a fegyelem helyreállításához, munkáját azonban nehezítette a politikai helyzet gyors változása. A cseh kormányzat mozgósította a hadseregét, emiatt néhány fiatal tanárnak is be kellett vonulnia. Beneš köztársasági elnök rádiószózatának a tantermekben való ismertetésére és megmagyarázására a tanulók délutánonként a város főbb útvonalain felvonulva néma tüntetésekkel válaszoltak. Október elején a diákok felekezeti különbség nélkül, nemzetiszín karkardát kítűzve – a vasárnapi istentisztelet után – előbb a római katolikus, utána a református templomban együtt elénekelték a magyar Himnuszt, majd a fogva tartott diákok szabadon bocsátásáért tüntettek. A tiltakozó csoportokat a csendőrség szuronyokkal verte szét.

A bécsi döntés 1938 novemberében Beregszászt Dél-Szlovákia és Kárpátalja magyar többségű területeivel együtt Magyarországhoz csatolta. Mivel a döntés előrelátható volt, a Beregszászi Gimnázium ruszin tagozata már október végén Bilkére települt át, a magyar tagozaton pedig bizonytalan időre tanítási szünetet rendeltek el.

2.7. A szakiskolák

A kormányzat mind a tanítóképzést, mind a szakoktatást tudatosan elhanyagolta. Az impériumváltás előtt az elemi iskolák túlnyomó része az egyházak kezében volt, és az állami iskolák jobbára csak ott állítottak fel, ahol azt az egyházi hatóság kívánta, vagy ahol egyáltalában nem volt iskola. A csehszlovák uralom idején a fele-

kezeti iskolák száma állandóan fogy, míg az állami iskolák száma rohamosan emelkedik. Egyre fogyatékosabb lesz a felekezeti tanítók képzése is. Az 1919 előtti időkből 16 nem állami tanítóképző maradt, mégpedig 12 római katolikus (tannyelvű nézve: 10 csehszlovák, 1 német, 1 magyar), 3 görög katolikus és 1 városi tanítóképző, a többit államosították. De ezeknek száma is idővel megfogyatkozott, mert az egyházak a földreform céljaira lefoglalt birtokok elvesztése folytán tanítóképző intézeteket nem tudtak fenntartani.¹⁷

A magyar tanítókat Csehszlovákiában hosszú ideig két intézetben képezték ki: a pozsonyi csehszlovák tanítóképző magyar tagozatán és az Orsolya-rend képzőjében. (1919 előtt 11 férfi és 6 tanítónőképzője volt a felvidéki magyarságnak.) Évente csak egy osztály volt nyitható mindkét helyen 40-40 növendékkel. A diákok száma a zárt létszámnál fogva nem lehetett magasabb, 1928-tól kezdve azonban tanévenként fokozatosan emelkedett: 1928/1929-ben 187, 1929/1930-ban 245, 1930/1931-ben 266, 1931/1932-ben 272, 1932/1933-ban 315, 1933/1934-ben 322, 1934/1935-ben 325 volt (*Kárpáti Magyar Hírlap*, 1936. június 14., szerző: Rácz Pál).

Az 1921/1922-es tanévre férfiképző egy sem maradt. A csehszlovák iskolaügyi hatóságok ezért az 1924/1925-ös tanévtől a Pozsonyi Csehszlovák Állami Tanítóképző Intézetben belül magyar nyelvű egyéves abiturienti tanfolyamot hoztak létre, amely évente 30 érettségizett fiúnak és 10 nőnek tette lehetővé a tanítói képesítés megszerzését. A magyar tanító-utánpótlás problémáját azonban nem oldotta meg az egyéves abiturienti tanfolyam. Különösen kevés volt a férfi tanító. A Szlovenszkói Általános Magyar Tanítóegyesület minden eszközzel próbálta elősegíteni e gond orvoslását. A pedagógusszervezet küldöttsége 1926. január 20-án egyenesen az iskolaügyi és nemzetművelődési miniszternél kérelmezte egy magyar tannyelvű tanítóképző intézet létrehozásának engedélyezését. Az oktatásügyi tárca végül 1927 májusában a pozsonyi Csehszlovák Állami tanítóképző Intézet mellett magyar párhuzamos osztály indítását engedélyezte az első évfolyamban, amelybe az 1927/1928-as tanévre 40 növendéket lehetett felvenni. Az 1927 szeptemberében beinduló első évfolyamba háromszoros volt a túljelentkezés: a felvehető 40 növendéket a felvételiztető bizottságnak 120 jelentkezőből kellett kiválogatnia. Hiányossága volt a tagozatnak, hogy csak minden második évben indíthatott első évfolyamot (Popély 1998, 40).

1935-ben a tanítóképzők száma megszorodott, ami maga után vonta a diákság számának emelkedését is. Komáromban a református egyház felekezeti tanítóképzőt nyitott. Az 1938/1939-es tanévben a katolikus egyház alapított tanítóképzőt ugyancsak Komáromban. A magyar tanítóképzők száma így a visszacsatolás idején elérte a négyet, ami megfelelt a magyarság igényeinek (Kárpátalja nem rendelkezett magyar tannyelvű tanítóképzővel) (Bagu 1996, Vájlók 1939).

A tanítóképző mellett két kereskedelmi (egy Pozsonyban és egy Munkácson), egy felsőipari és két alsóbb fokú gazdasági középiskolával (egy Beregszászban) rendelkezett a magyarság. A kereskedelmi iskolák tanulóinak a száma ötszáz körül mozgott – a pozsonyinak 204, a munkácsinak 145 növendéke volt az 1934/1935-ös tanévben, míg az előző tanévben 354 (*Kárpáti Magyar Hírlap*, 1936. június 14.) –, a felső ipari iskoláké 150–200 között. Az alsó fokú gazdasági középiskola a harmincas évek második felében nagy népszerűsége tett szert. Évente 80–90 növendék

iratkozott be ide, nem magyar gazdasági iskolákban pedig kb. 50 magyar gazdafiú járt. A növendékek nagy része a kiscgazda családokból került ki, és az iskola elvégzése után hazament gazdálkodni. Az 1936/1937-es tanévben a 84 magyar növendék szülőjének ilyen volt a szociográfiája: 100 holdas 2, 20–100 holdas 24, 5–20 holdas 32, 1–5 holdas 11 (Vájlók 1939).

A magyarság szakismeretének a kibővítéséről gondoskodott a szintén szakiskolának vehető 21 mezőgazdasági tanfolyam, 6 kereskedő továbbképző és 44 iparostanonciskola. A tanfolyamok ingyenesek voltak, és nagyobb részét a járási központokban létesültek. A magyar kisebbség nagyfokú iparosodását mutatja, és kereskedelmi érdeklődését dicséri, hogy a tanonciskolákban évente 700–800, a kereskedelmi továbbképzőkben pedig 400–500 magyar tanult (Vájlók 1939).

Szakirányú iparos- és kereskedelmi iskolák működtek a régióban Beregszászban (1883–1919 között és 1921-től), Huszton (1912-től), Munkácson (1926-től), Nagyszőlősön (1933-tól), Szolyván (1921-től), Técsón (1920-tól), Ungváron (1933-tól): fém-, fa-, mű- és villamosipari, ruházati, borbély, asztalos, cipész, élelmezési szakembereket képeztek. Iparostanonciskola volt Csapon (1929-től), Nagybereznán (1920-tól), Perecsenyben (1925-től), Rahón, Tiszaújlakon (1893-tól, az első világháború idején szünetelt az oktatás), kereskedelmi tanonciskola Munkácson (1925-től), kereskedelmi szaktanfolyam Nagyszőlősön (1921-től ruszin tannyelvvvel). Állami kereskedelmi középiskola volt Munkácson (1918: városi felső kereskedelmi iskola, 1922-től kéttannyelvű).¹⁸

Kárpátalján a rutén tannyelvű szakiskolák száma is igen lassan növekedett. Az ungvári és munkácsi tanítóképző elemi iskolai tanítókat képezett ki. 1915-ben Ungváron kereskedelmi iskola nyílt 25–30 tanulóval. Munkácson hároméves ún. kereskedelmi akadémia működött. 1920-ban Ungváron tanonciskola nyílt. Munkácson (földművelés és gyümölcstermesztés), Szolyván (famegmunkálás, erdészet) és Alsó-Vereckén (hegyi állattenyésztés) gazdasági iskola működött. Több városban óvodai nevelői állandó tanfolyamok működtek, valamint háztartási és egyéb iskolák. Ezekben a szakiskolákban és tanfolyamokon az 1934/1935-ös tanévben 4777 tanuló (2706 fiú, 2071 lány) tanult (Vájlók 1939).

2.8. Magyar gyermekek idegen iskolákban

Az iskolásérelmek legsúlyosabb tételének a magyar diákok idegen iskolába, intézetbe való iktatását nevezhetjük. A fenti fejezetben többször kitértünk ezekre a körülményekre, okokra. Itt csak az adatait vázoljuk fel ennek a szomorú jelenségnek. A szám természetesen mindig emelkedett. Az elemi iskolánál a szlovákba járt magyarok száma: 1931/1932-ben 9814, 1932/1933-ban 11 074, 1935/1936-ban 12 638, 1937/1938-ban 12 653. A polgárinál ugyanezen években: 1931/1932-ben 2177, 1932/1933-ban 2714, 1935/1936-ban 2940, 1937/1938-ban 2837.

Míg a magyar középiskolákban az 1934/1935-ös tanévben 4050 magyar ifjú tanult, addig a csehszlovák és német intézetekben tanuló magyarok száma csupán 747 volt. Ungváron a cseh és ruszin osztályokban az 1933/1934-es tanévben a magyar tanulók száma 27%-ot tett ki, az 1934/1935-ös tanévben már csak 15,81%-ot. Huszton a cseh és ruszin osztályokban a magyar tanulók 1933/1934-

ben 8,9%-ot tettek ki, 1934/1935-ben 19,51%-ot (*Kárpáti Magyar Hírlap*, 1936. június 14.).

Szlovenszón és Kárpátalján átlagosan 1500 magyar járt szlovák tannyelvű középiskolába. Ezzel együtt évente 15-16 ezerre tehető azoknak a száma, akik szlovák iskolába jártak (Vájlók 1939, Bagu 1996).

A prágai Állami Statisztikai Hivatal által közzétett adatok szerint 1934-ben a köztársaság 116 615 magyar nemzetiségű elemi iskolai tanulójaiból csak 204 203 tanuló járt magyar iskolába, tehát 12 412 fő különböző okok miatt idegen, elsősorban „csehszlovák” tannyelvű iskolát látogatott (Popély 1998, 53). Gróf Esterházy János képviselő (az Egyesült Magyar Párt ügyvezető elnöke) szerint a szóban forgó időben az iskolaköteles magyar gyermekek csaknem 20%-a idegen tanítási nyelvű iskolába járt (Popély 1998, 58).

2.9. A városok iskolahálózata

Ami Kárpátalja legfontosabb városait illeti, Ungváron a csehszlovák időben állami ukrán nyelvű óvoda működött 7 csoporttal, egy görög katolikus 3 csoporttal, egy-egy római katolikus: a Gizella-ház, illetve a Mária-ház egy-egy magyar csoporttal. Ungvár népiskolái: egy állami ukrán 23 osztállyal; egy görög katolikus ruszin egy osztállyal, a római katolikus Mária-ház 2, a Gizella-ház 3 magyar és egy ruszin osztállyal dolgozott. Ezen kívül működött egy cseh tannyelvű izraelita népiskola, valamint az 1. számú cseh tannyelvű 16, a 2. számú 13 cseh és szlovák nyelvű osztállyal. A csehszlovák időben Ungváron 3 polgári iskola működött: egy cseh tannyelvű 26, egy állami magyar–ruszin párhuzamos összesen 22 és egy görög katolikus ruszin 5 osztállyal. A csehszlovák uralom idején a nagy múltú Drugeth gimnáziumot államosították, és egy cseh, illetve ruszin tannyelvű gimnáziumot helyeztek el benne.

Munkácson 5 állami óvoda volt cseh, illetve ruszin párhuzamos csoportokkal, ezen kívül egy római katolikus magyar óvoda egy, majd később két csoporttal. Népiskolák: magyar római katolikus 5, ruszin görög katolikus 2 osztállyal, az 1. számú állami népiskola ruszin, illetve magyar, a 2. számú állami népiskola ruszin, illetve cseh párhuzamos osztályokkal. Ezen kívül az 1., illetve 2. számmal működött a cseh, a 3. számú állami ruszin, végül egy-egy német, illetve izraelita elemi iskola. Az egyik állami polgári iskola magyar és ruszin, a másik, a cseh tannyelvű 6-6 cseh és német párhuzamos osztállyal működött. A magyar állami reál-gimnáziumot a csehszlovák hatóságok már az impériumváltás idején ruszin tannyelvűvé változtatták.

Beregszászon magyar és ruszin volt az első, cseh és ruszin a 2., valamint cseh és magyar tannyelvű a 3. számú óvoda 3 ruszin, 2 magyar és 2 cseh csoporttal, összesen 7 óvónővel. Felekezeti elemi iskolák: római katolikus magyar 5 osztállyal és 5 tanítóval, görög katolikus 1 osztállyal 1 tanítóval. Állami népiskolák: 1. számú cseh és magyar párhuzamos osztályokkal 17, a 2. számú cseh és magyar párhuzamos osztályokkal 19 tanítóval, állami ruszin 6 osztállyal 9 tanítóval, cseh népiskola 11 osztállyal 12 tanítóval, állami cseh elemi iskola 2 osztállyal 2 tanítóval, végül egy izraelita népiskola 1 osztállyal és 1 tanítóval. A városban állami polgári iskola működött magyar és ukrán párhuzamos osztályokkal (11 magyar és 6 ruszin), 22 tanárral, állami cseh polgári 6 osztállyal 7 tanítóval, állami reál-gimnázium magyar és ruszin párhuzamos osztályokkal; az utóbbinak egyébként az 1936/1937-es tan-

évben 16 magyar osztálya volt 641 tanulóval és 50 tanárral. Ezen kívül Beregszászon egy magyar tannyelvű gazdasági szakiskola is működött egy osztállyal.

Nagyszőlősen a csehszlovák uralom idején egy cseh állami óvoda volt 2, és egy állami ruszin 4 csoporttal. Népiskolák: egy római katolikus magyar 4, egy református magyar 2, egy görög katolikus ruszin 1 osztállyal, valamint egy ruszin–magyar 18 ruszin és 3 magyar osztállyal.

Husztón ebben az időben egy ruszin polgári, az I. számú cseh és ruszin, illetve a II. számú népiskola 28, illetve 12 osztállyal, görög katolikus ruszin elemi 2 osztállyal, római katolikus magyar 1 és egy református magyar népiskola működött 1 osztállyal.

Aknaszlatinán egy református magyar elemi iskola oktatott 8 osztállyal, illetve 1 ruszin tannyelvű elemi.

Técsőn két magyar felekezeti népiskola volt a csehszlovák időben: 1 római katolikus 1 osztállyal és 1 tanítóval, 1 református 5 osztállyal és 5 tanítóval, valamint 1 állami ruszin tannyelvű elemi 6 osztállyal és 6 tanítóval.

Összefoglalás

Az iskolatörténeti kutatások egyik legkevésbé feltárt területe Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság idején. Ezt a hiányt kíséreltük meg pótolni dolgozatunkkal. Az adatok feltárásának tanulságai az alábbiakban összegezhetők.

A Csehszlovák Köztársaság alapítóinak egyik sürgős teendőjük tehát az volt, hogy céljaiknak és érdekeiknek, valamint a köztársasági gondolatnak megfelelő reformokat hajtsanak végre, elsősorban pedig, hogy az addigi egész tanügyi rendszert gyorsan átszervezzék. Ez egyrészt a magyar közoktatásügyi törvények megváltoztatását jelentette.

Lényeges különbség a magyar és a csehszlovák közoktatási rendszer között az, hogy míg a magyar közoktatás az iskola és az egyház együttes nevelő hatását akarta biztosítani, addig a csehszlovák közoktatási rendszer az egyház és az iskola teljes elválasztására törekedett. Ez az elv burkolt formában már az 1920. évi csehszlovák alkotmánytörvényben le van fektetve, s ezt az elvet a közoktatási kormányintézkedések fokozatosan érvényre juttatták egyrészt a felekezeti iskolák megszüntetésével, illetve államosításával, másrészt a vallásoktatás háttérbe szorításával.

A csehszlovák nemzetiségi politika negatív vonásai leginkább az iskolaügyben jelentkeztek. A csehszlovák polgári demokratikus állam közoktatásügyi politikáját jól jellemezte, hogy a tanügyi igazgatásban a minisztériumtól a járási tanfelügyelőségig nem kapott helyet magyar nemzetiségű pedagógus, egyetlenegy magyar állami gimnázium élén sem állt magyar igazgató – sőt az ungvári magyar gimnáziumot a csehszlovák hatóságok megszüntették. Az állami magyar elemi iskolákban, gimnáziumokban, szakiskolákban, tanítóképzőkben működő tanárok egy része nem volt magyar, viszont magyar tanerők, ugyancsak tudatos politika következményeképpen szlovák, ruszin iskolákban kaptak beosztást. A szlovákiai magyar nyelvű oktatás nagy hiányosságának tekinthető, hogy a teológián kívül nem volt magyar nyelvű felsőfokú képzés. Mindent egybevetve, a felvidéki magyarságnak, így Kárpátaljának is, 31%-kal volt kevesebb iskolája, mint amennyi a népszámlálási adatok szerint meg-

illette volna. A 189/1919. számú törvény magyar elemi iskolák létesítését mindehhez lehetővé tette, ahol legalább 40 magyar anyanyelvű tanköteles gyermek élt, ennek ellenére az 1936/1937-es tanévben 20 olyan kárpátaljai községben, ahol a magyarság száma meghaladta a kétszázat, s legalább 40 magyar tanköteles gyermek volt, magyar iskola egyáltalán nem létezett. Ezzel szemben Kárpátalján több mint ötven túlnyomóan magyar településen létesítettek úgynevezett „csehszlovák” iskolát, ahol a csehek és a szlovákok száma nem érte el a kétszázat. A magyar iskolák túlnyomó része, csaknem 90%-a felekezeti és községi jellegű volt, ezzel szemben a „csehszlovák” iskolák több mint 40%-a állami iskola volt. A polgári iskolaügy terén a magyarság helyzete még rosszabb volt. Olyan magyar településeknek, mint például Csap, nem volt magyar tannyelvű polgári iskolája, ezzel szemben a kormány szlovák tannyelvű polgári iskolát létesített a községben. A kárpátaljai magyar polgári iskolák zömét is a felekezetek és a községek tartották fent, a „csehszlovák” iskolák 90%-ánál az állam volt az iskolafenntartó. A magyar polgári iskolák többsége leányiskola volt, ez arra vall, hogy a csehszlovák kormányzat a magyar férfiak magasabb képzését nem tartotta fontosnak. A kormányzat mind a magyar szakoktatást, mind a magyar tanítóképzést tudatosan elhanyagolta. A magyar iskolákkal más vonatkozásban is mostohán bánt a csehszlovák állam. Amíg a csehszlovák tannyelvű iskolák számára új iskolák épültek, és a legmodernebb felszerelésekkel látták el őket, addig a magyar iskolák régi épületekben, egészségtelen, szűk tantermekben voltak elhelyezve. Akadtak olyan iskolák is, mint például Beregszászon, ahol 200 gyermeket egy tanteremben zsúfoltak össze.

Magyar tannyelvű középiskola csak Beregszászban működött, ugyanakkor az užhorodi (ungvári) iskolai ügyosztály már 1919 decemberében – a prágai iskolaügyi minisztérium határozata alapján – elrendelte, „hogy a magyar gimnázium mellett ruszin gimnáziumot és internátust létesítsenek Beregszászon”.

Ugyancsak szervezeti téren alapelv a koedukációs iskolák lehetőség szerinti megvalósítása.

A Csehszlovák Köztársaság öt tartománya a tanügyigazgatás szempontjából nem volt egységes: Cseh- és Morvaországban, valamint Sziléziában a legfőbb hatóságok az országos iskolatanácsok voltak, melyek egy tanügyi főreferensből, fogalmazói hivatalnokból és beosztott tanfelügyelőkkel – tanárokból – és tanítókból állott. Szlovenszki és Kárpátalja esetében ezt a rendszert a pozsonyi, illetve az ungvári iskolareferátus helyettesítette. Ehhez az intézményhez Kárpátalján egy országos és 13 járási tanfelügyelő (inspector) volt beosztva. A másodfokú hatóság szerepét az ungvári országos hivatal látta el, illetve a járási hivatalok. A helyi iskolai igazgatást az állami iskolák mellett kuratóriumok, a községi és felekezeti iskolák mellett pedig iskolaszékek végezték. A kormányzót illette meg az állami népiskolák, óvodák tanerőinek kinevezési joga, ő bízta meg a népiskolák közvetlen felügyeletével a tanfelügyelői jogkörökkel bíró tanárokat és tanítókat, gyakorolta a nem állami iskolák feletti állami felügyeleti joghatóságot, kinevezte az állami középiskolák, tanítóképző intézetek és szakiskolák tanárait, tanítóit, egyéb alkalmazottait.

Jegyzetek

11. *Ismeretlen szerző tanulmánya a Csehszlovákiában élő magyar kisebbség helyzetéről.* Tisztázat másodpéldánya - K 26. 1922 - IV - 45 (1269. cs.) Közli: *Magyarok kisebbségben és szórványban. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai 1919–1944.* Budapest, Teleki László Alapítvány, 1995.
12. A Csehszlovák Köztársaság területén.
13. *Holosz Zsittyja*, 1934. december 16.
14. A nem magyar tannyelvű iskolákba járó tanulókkal együtt.
15. *A Boldogság felé.* Kárpáti Könyvkiadó, Uzshorod, 1975, 155. p.
16. Beregszász 1038-tól megtalálható az írott emlékekben, mint gazdag és számos kolostorral rendelkező mezőváros. Az 1370-ben alapított Pálos-rend és a már korábban működő Ferenc- és Szt. Domonkos-rend bizonyítja, hogy az oktatás terén ez a város nagy múltra tekint vissza. A reformáció elterjedése különösen kedvezett a tehetséges ifjak lehetőségeinek. Ebben a környék urai: a Perényiek, Báthoryak, Rákócziak, Bethlenek ismert kultúrpolitikáján kívül az egyházak és a városi vezetők is élen jártak pártfogoló és anyagi támogatással. A város viharos történelmi múltja, többszöri elpusztulása és újraépítése nem kedvezett az idevágó emlékek teljes körű megőrzésének, mégis számos helytörténeti feljegyzés utal a város élénk kulturális életére. Bél Mátyás Bereg megyéről és Beregszászról készült feljegyzései, ha hiányosak is, nagyon hasznos utalást szolgáltatnak. Bél Mátyás hangsúlyozza, hogy az itteni lakosság makacsul ragaszkodik régi intézményeihez, s így nagy a valószínűsége annak, hogy a többször elpusztult város iskoláit is mindig újraépítették. Korábbi adatok hiányában a beregszászi magyar gimnázium alapítézetének az 1864-ben (újra?) megnyílt négy osztályos algimnáziumot kell elfogadnunk, amely a református egyház kezelésében volt. Ebből kis töréssel, de csaknem teljes jogfolytonossággal fejlődött ki az érettségit adó középiskola (1864–1874: református felekezeti algimnázium, 1874-től államilag segélyezett községi polgári iskola, 1884-től 1890-ig állami polgári fiú iskola, 1890-től négy osztályú állami reáliskola, 1895-től gimnázium).
17. *Ismeretlen szerző tanulmánya a Csehszlovák Köztársaság közoktatásügyéről.* Tisztázat - K 28. 59 - 1930 - P - 5146 (15. cs.) Közli: *Magyarok kisebbségben és szórványban. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai 1919–1944.* Budapest, Teleki László Alapítvány, 1995.
18. *Szakoktatási évkönyv 1942. Mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi szakoktatás.* Budapest, é. n.

Irodalom

- Bacsinszkij E. 1936. *Podkarpatszka Rusz 1919–1936.* Uzshorod.
- Bagu Balázs 1996. Anyanyelvi oktatás Kárpátalján. In: Csernicskó István–Várad Tamás (szerk.): *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, Budapest, Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt., 47–50. p.
- Benda István–dr. Orosz László 1990. *A beregszászi magyar gimnázium története 1864–1989.* Budapest, Magyarságkutató Intézet.
- Bonkáló Sándor 1940/1996. *A rutének.* Basel–Budapest, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. Második, bővített kiadás.
- Botlik József–Dupka György 1991. *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpát-aljai magyarság életéből 1918–1991.* Budapest–Szeged, Mandátum–Universum.

- Cottely István 1939. Kárpátalja közigazgatás- és alkotmányjogi helyzete a Cseh-Szlovák Köztársaságban. *Közgazdaságtudomány*. 233–249. p.
- Pálesch Ervin (szerk.) 1921. *Csehszlovák Törvények és Rendeletek Tára*. Eperjes.
- Fedinec Csilla 1999. Kárpátalja Anno (közigazgatási vázlat). *Pánsíp*, VII. évf. 24. sz. 30–38. p.
- Flachbarth Ernő 1935. *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai*. Pécs.
- Gabóda Béla 2000. A szlovák nyelv árnyékában. *Hatodik Síp*, 2000. 3–4. sz.
- Halmosy Dénes 1983. *Nemzetközi szerződéses 1918–1945*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Himenc, Julian 1991. *Zakarpattya – zemlja ukrajinszkoji derzsavi*. [Kárpátalja – az ukrán állam földje.] Ungvár.
- Hicsij, O. 1957. *Z isztorii skilnictva na Zakarpattyi z XVIII szt. do vozzjednannya joho z Ragyanszkoju Ukrajinoju*. [Fejezetek Kárpátontúl iskolatörténetéből a XVIII. század végétől Szovjet-Ukrajnával való újraegyesülésig.] Uzshorod, Naukovi zapiszki UzSDU. T. 39. p.
- Jánki Gyula 1939. A Ruténföld statisztikája. Közoktatás. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1939. 3. sz. 226–235. p.
- Kárpátalja településének nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941)*. Budapest, KSH, 1996.
- A Kárpátaljai Tanügyi Főosztály nyilvántartási és statisztikai kötetei*. I–VII. köt. *Kárpátaljai Magyar Hírlap*, 1936. június 14.
- Kemény Gábor 1939. *Verhovina feltámad (A ruszin sors könyve)*. Budapest.
- Kocsis Károly 1989. Kárpátalja (Magyarság – határainkon túl). *Élet és Tudomány*, 1989. 14. sz. 435–438. p.
- Moravek Endre 1937. A felvidéki magyarság iskolaügye. *Néptanítók Lapja*, 13. sz. 493–497. p.
- Móricz Kálmán 2001. *Kárpátalja sorsfordulói*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány.
- Národní školy v republice Československé dle stavu 31. prosince 1921*. Československá statistika. Svazek 6. Praha, 1923.
- Ortutay Tivadar 1941. *Cseh világ a Kárpátokban*. Ungvár.
- Popély Gyula 1998. *A magyar iskolaügy kálváriája (Cseh)Szlovákiában 1918–1945*. Budapest, Ister Kiadó.
- Popély Gyula 1991. *Népfogyatkozás (A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945)*. Budapest.
- Romsics Ignác (szerk.) 1995. *Magyarok kisebbségben és szórványban. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai 1919–1944*. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Schematizmus národných škôl a učitelů na Podkarpatske Rusi podle stavu ze dne 1. I. 1935. *Školstvy na Podkarpatske Rusi*. Praha, 1938.
- Statistický lexikon obcí v republice Československe. Zeme Podkarpatskoruska*. Redny seznam mist podle zakona ze dne 14 dubna 1920. Čís. 225 Sb. Zak. Anar. Praha, 1937.
- Vájlók Sándor 1939. A magyar köznevelődés helyzete a visszatért Felvidéken. In: Csatár István és Ölvedi János (szerk.): *A visszatért felvidék adattára*. Budapest. Rákóczi Könyvkiadó.
- Veres Gábor–Popovics Vladimir 1999. *Nemzetiségi iskolák Kárpátalján 1919–1991*. Beregszász, Vizhibu.

Mellékletek

1. A körzeti tanfelügyelőségek iskolaügyi statisztikája Kárpátalján 1920–1938

1.1. táblázat. A beregszászi tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk					Tannyelv			Osztályok	
		állami	gör. kat.	róm. kat.	ref.	községi	ruszin	magyar	alaposzt.	előkészítő	
1920/1921	polgári	1						1	4	2	
	népiskola	24	6	4	24	1	4	55	66	19	
	óvoda	10						10	10		
1930/1931	polgári	1						1	10		
	népiskola	26	6	5	20	1	8	50	132	18	
	óvoda	8					2	6	8		
1937/1938	polgári							1	6	14	
	népiskola	36	6	5	15	1	16	47	185	21	
	óvoda	12				1	5	8	13		

1.2. táblázat. A huszti tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk				Tannyelv		Osztályok	
		állami	gör. kat.	ev., ref.	kincstári	ruszin	magyar	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári	1				1		4	4
	népiskola	25	3	2	2	24	5	60	13
	óvoda	4				4		4	
1930/1931	polgári	1				1		3	4
	népiskola	33	1	2	2	26	5	89	15
	óvoda	4				4		4	
1937/1938	polgári	1				1		4	4
	népiskola	34	1	2	2	29	5	226	38

1.3. táblázat. Az ilosvai tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk				Tannyelv			Osztályok	
		állami	gör. kat.	ev., ref.	községi	ruszin	magyar	német	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári	5								
	népiskola	20	13	1	1	19	2	1	69	9
	óvoda	5				5			5	
1930/1931	polgári	1				1			4	
	népiskola	19	7	1	1	25	2	1	69	22
	óvoda	3				3			3	
1937/1938	polgári	1				1			3	4
	népiskola	31	1	1		31	1	1	172	32
	óvoda	8				8			8	

1.4. táblázat. A munkácsi tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk					Tannyelv				Osztályok	
		állami	gör. kat.	róm. kat.	ev., ref.	községi	ru- szin	ma- gyar	né- met	alaposzt.	előkészítő	
1920/1921	polgári	1					1			3	6	
	népiskola	34	2	5	3	1	36	8	1	143	32	
	óvoda	7					7			7		
1930/1931	polgári	2				2	2			6	12	
	népiskola	38	2	5	3		32	9	10	162	49	
	óvoda	15		1			12	2	2	16		
1937/1938	polgári	2					2			12	18	
	népiskola	49	1	4	3	1	37	11	10	239	45	
	óvoda	17		1			15	2	1	18		

1.5. táblázat. *A rahói tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938*

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk			Tannyelv				Osztályok	
		állami	gör. kat.	községi	ruszin	magyar	orosz	német	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári népiskola óvoda	10	7	1	17	1			26	4
		1			1				1	
1930/1931	polgári népiskola óvoda	3			3			1	12	1
		23	3	1	22	1	3		75	15
		3			3				3	
1937/1938	polgári népiskola óvoda	3			3				9	
		29		1	29	1			108	52
		4			4				4	

1.6. táblázat. *Az oroszvégi tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938*

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk			Tannyelv		Osztályok	
		állami	gör. kat.	ev., ref.	ruszin	magyar	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári népiskola óvoda	17	19	1	36	1	50	
		7			7		7	
1930/1931	polgári népiskola óvoda	26	14	1	40	1	73	
		3			3		16	
1937/1938	polgári népiskola óvoda	43	1	1	44	1	151	13
		5			5		6	

1.7. táblázat. *A nagyszőlősi tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938*

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk				Tannyelv		Osztályok	
		állami	gör. kat.	róm. kat.	községi	ruszin	magyar	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári népiskola óvoda	1				1		6	2
		10	10	4	15	20	19	80	26
		3				2	1	3	
1930/1931	polgári népiskola óvoda	1				1		7	3
		18	10	4		28	19	90	30
		3	1			3	1	11	
1937/1938	polgári népiskola óvoda	2				2		15	1
		49	2	2	12	46	21	214	121
		15	1			15	1	16	

1.8. táblázat. *A szolyvai tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938*

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk				Tannyelv		Osztályok	
		állami	gör. kat.	róm. kat.	községi	ruszin	német	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári népiskola óvoda	31	16			47		53	
		1				1		1	
1930/1931	polgári népiskola óvoda	1				1		4	1
		43	7	2	1	49	4	108	28
		8				8		8	
1937/1938	polgári népiskola óvoda	3				3		9	4
		57	1			58		199	53
		10				10		20	

1.9. táblázat. A técsői tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1931

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk				Tannyelv			Osztályok		
		állami	gör. kat.	ev..	közszégi	ruszin	román	német	magyar	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári népiskola óvoda	15 2	15	1	3	31 2		2	1	56 2	1
1930/1931	polgári népiskola óvoda	1 32 2	1	1	5	1 34 2	1	2	2	8 112 2	11
1937/1938	polgári népiskola óvoda	2 35 5		1	2	2 36 5			2	8 189 5	6 39

1.10. táblázat. Az ungvári körzeti tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk					Tannyelv			Osztályok	
		állami	gör. kat.	róm. kat.	ref.	héber	ruszin	magyar	héber	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári népiskola óvoda	1 19 6	1 23		7 8		2 7 5	20 3		12 8	8
1930/1931	polgári népiskola óvoda	1 26 6	1 17 1		6 10	1	2 34 6	3 25 3	1	14 120 9	10 14
1937/1938	polgári népiskola óvoda	2 43 7	1 3 1		6 8	2	3 36 7	3 22 3	2	19 188 21	13 37

1.11. táblázat. A nagybereznai tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk			Tannyelv		Osztályok	
		állami	gör. kat.	evangélista	ruszin	alaposztály	előkészítő	
1920/1921	polgári népiskola óvoda	2 23 5		26	4	2 53 5	4 77 5	
1930/1931	polgári népiskola óvoda	2 49 2		6	1	2 56 2	7 124 2	3
1937/1938	polgári népiskola óvoda	2 64 4				2 64 4	8 210 4	5 12

1.12. táblázat. Az ökörmezői tanfelügyelőség iskolaügyi statisztikája 1920–1938

Tanév	Iskolatípus	Felekezeti hovatartozásuk			Tannyelv			Osztályok	
		állami	görög kat.	zsidó	ruszin	magyar	cseh	alaposzt.	előkészítő
1920/1921	polgári népiskola óvoda	12	24			34		34	
1930/1931	polgári népiskola óvoda	1 28	4	1	1			4 66	4
1937/1938	polgári népiskola óvoda	1 29 1	3		1 32 1			6 97 1	1

1.13. táblázat. *A csehszlovák tannyelvű iskolák tanfelügyelőségének statisztikája az 1937/1938-as tanévben*

Tanév	Iskolatípusok	Felekezeti hovatartozásuk				Tannyelv				Osztályok	
		állami	róm. kat.	zsidó	községi	cseh	német	román	zsidó	alaposzt.	előkészítő
1937/1938											
I.	polgári	12		3	1	12				53	18
	népiskola	88				83	2	4	3	311	22
	óvoda	21	1			21	1			22	
II.	polgári	10				10				35	33
	népiskola	95	10	4	2	94	12			261	85
	óvoda	29	1	1		30	1			31	

Megjegyzés: I. A csehszlovák iskolák tanfelügyelősége, központja Huszt; II. csehszlovák állami tanfelügyelő

2. Statisztikai adatok a Beregszászi Magyar Királyi Állami Gimnáziumról 1920–1938

2.1. táblázat. *A tanulólétszám alakulása (magyar osztályok)*

Tanév	Magyar osztályok								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
1919/1920	31	24	36	36	26	14	21	13+6	201+6
1920/1921	78+10	27+6	42+5	44+3	41+6	34+2	22+5	20+11	303+48
1921/1922	83+15	71+6	36+8	46+3	39+11	35+7	34+2	26+5	370+57
1922/1923	56+8	56+15	50+10	29+12	36+6	36+6	38+1	29+3	330+51
1923/1924	58+1	54+1	60+9	45+4	36+3	34+3	31+4	35+1	353+26
1924/1925	61+5	52+3	54+1	65+3	51+9	35+2	33+2	35+2	386+27
1925/1926	57+7	54+6	42+3	56	48+2	48+2	33	30	368+20
1926/1927	51+4	42+2	68+5	37+2	47+2	46+1	54+2	32	380+18
1927/1928	74+4	48+4	41+3	72+3	39+6	45+3	49+1	54+2	422+26
1928/1929	62+2	64+3	423 2	43+3	52+3	38+4	54+1	42	388+18
1929/1930	89+3	58+2	57+2	45	53+1	39+2	34+1	40+1	415+12
1930/1931	76	70+4	47+1	48+2	34+3	43+2	333 5	29+1	380+18
1931/1932	120+2	79+1	70+1	48	38	30	32+2	37	454+6
1932/1933	88+2	97+2	80+1	69+1	39+1	31	34	31+1	469+8
1933/1934	114+1	87+1	93+4	74+1	61+1	37+1	22+1	33+1	521+11
1934/1935	87+1	121	88+1	89+2	61+3	58+1	32+2	18+3	554+13
1935/1936	93+1	92+1	106	89+3	73+2	60+2	48	33	594+ 9
1936/1937	101	86+1	92	115	84	62	30+1	71+1	641+ 3
1937/1938	110+1	108	117	95	114	72	63	58	737+1

Megjegyzés: Az oktatás koedukált osztályokban folyt. A + jel után a magántanulók száma szerepel

2.2. táblázat. *A tanulólétszám alakulása (ruszin osztályok)*

Tanév	Ruszin osztályok								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
1919/1920	28	15	-	-	-	-	-	-	43
1920/1921	50	28	14	9	-	-	-	-	101
1921/1922	37	56	25	13	11	-	-	-	142
1922/1923	61	28+2	40+3	23	16	8	-	-	176+5
1923/1924	38+1	53	25	32+2	19	13	8	-	188+3
1924/1925	35	34	52	22+1	29	16	12	8	208+1
1925/1926	38+1	28+1	28	53	18	28+1	14	12	219+3
1926/1927	26+1	41	25	28	41	15	24	13	213+1
1927/1928	29	18	30	18	20	32	14	18	179
1928/1929	22	29	15+1	33	18	19	29	13	178+1
1929/1930	42	18	23	15	29	13	15	25	180
1930/1931	18	29	17	19	15	22	12	16	148
1931/1932	33	17	23	19+1	15	10	20+1	10	147+2
1932/1933	25	26	17	22	19	11	7	21	148
1933/1934	22	30	22	20	17	15	12	8	146
1934/1935	39	32	32	27	16	17	16	10	189
1935/1936	47	38	41	33+1	19+1	15	18	15	226+2
1936/1937	80	46	65	56	26	20	16	17	326
1937/1938	86	96	81	74	48	29+1	19	17	450+1

Megjegyzés: Az oktatás koedukált osztályokban folyt. A + jel után a magántanulók száma szerepel

2.3. táblázat. A tanulók létszáma az 1938/1939-es tanév elején (szeptember). Ruszin tagozat

Osztály	Beírt		Vallás szerint							Összesen
	Fiú	Leány	római kat.	görög kat.	református	csehszlovák	pravoszláv	izraelita	felekezetenélkül	
I. A.	18	35	3	45	1	1	1	-	2	53
I. B.	22	8	2	15	3	-	2	7	1	30
II. A.	27	14	2	39	-	-	-	-	-	41
II. B.	30	15	12	22	1	-	-	6	4	45
III. A.	38	-	5	30	-	1	2	-	-	38
III. B.	34	-	6	26	-	-	-	2	-	34
III. C.	-	47	6	33	2	1	2	2	1	47
IV. A.	28	26	10	39	1	1	1	-	2	54
IV. B.	20	12	-	19	-	1	-	12	-	32
V. A.	18	15	5	20	2	-	-	6	-	33
V. B.	26	12	6	26	1	1	1	1	2	38
VI.	28	17	6	27	2	1	4	4	1	45
VII.	15	12	6	17	1	1	-	2	-	27
VIII.	9	9	3	9	-	1	1	1	3	18

2.4. táblázat. Kimutatás a tanulók létszámáról az 1938/1939-es tanév elején (szeptember).

Magyar tagozat

Osztály	Beírt		Vallás szerint							Összesen
	fiú	leány	római kat.	görög kat.	református	ág. h. ev.	izraelita	felekezetenélküli		
I. A.	35	20	11	5	25	-	14	-	55	
I. B.	23	21	6	5	18	-	14	-	44	
II. A.	45	15	17	4	25	2	12	-	60	
II. B.	24	31	7	4	24	1	19	-	55	
III. A.	18	27	-	5	-	-	40	-	45	
III. B.	19	19	13	3	22	-	-	-	38	
III. C.	23	15	5	4	26	3	-	-	38	
IV. A.	30	24	-	-	42	-	12	-	54	
IV. B.	16	16	20	-	-	1	11	-	32	
IV. C.	15	11	-	20	-	-	6	-	26	
V. A.	28	22	8	6	-	1	35	-	50	
V. B.	35	10	6	4	35	-	-	-	45	
VI. A.	32	14	10	6	-	-	30	-	46	
VI. B.	31	16	11	4	29	2	-	1	47	
VII. A.	29	10	14	2	20	-	3	-	39	
VII. B.	28	5	-	-	11	1	21	-	33	
VIII. A.	23	7	6	6	8	-	10	-	30	
VIII. B.	11	18	5	2	4	-	17	1	29	
Összesen	465	301	139	80	289	11	245	2	766	

BÉLA GABÓDA

MINORITY EDUCATIONAL AFFAIRS DURING THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC (1919–1938) (II. PART)

After the formation of Czechoslovakia, the politics devote great care on the total re-arrangement of the educational system. On the one hand it meant the change of Hungarian laws on educational. The main difference between the Hungarian and the Czechoslovak educational system is that while Hungarian public education wanted to ensure the joint teaching effect of school and religion, the Czechoslovak public educational system wanted to divide religion and school completely. This principle was applied in the Czechoslovak constitutional law in 1920 (although in a hidden form), and the governmental provisions on public education intended to enforce this principle by terminating and nationalising religious schools and pushing religious education to the background. The negative features of the Czechoslovak nationality politics revealed primarily in educational affairs. The public education policy of the Czechoslovak civil democratic country was characterised by the fact that no pedagogue with Hungarian nationality could be in the management of educational institutions, from the Ministry to the district educational inspection, no school master with Hungarian nationality could be in the post of no state grammar-school with Hungarian teaching language. The grammar-school with Hungarian teaching language in Ungvar was even closed by the authorities. Part of the teachers in state elementary schools, grammar-schools, vocational schools, teacher-training colleges with Hungarian teaching language was no of Hungarian nationality. Nevertheless, teachers of Hungarian nationality, because of deliberate political consequences, were placed to Slovak and Ruthenian schools. One of the insufficiencies of the education in Hungarian language in Slovakia was that besides the theological teaching, there was no higher education training in Hungarian language. Therefore, the Felvidék (Up-Land) Hungarian people, including Sub-Carpathia, had by 31 per cent fewer schools than it should have according to the data from the population census. On the basis of statistical data the author introduces the situation of educational affairs of the minority in Sub-Carpathia between 1919–1938.